

Suskunluk Sarmalı Kuramı Çerçevesinde Türk Basını: Cem Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı ve Dönüşü Haberleri

Turkish Press Within Framework of the Spiral of Silence Theory: News on
Denaturalization of Cem Karaca and His Return

Asuman ÖZER*
Ürün YILDIRAN ÖNK**

Öz

Anadolu Rock müziğinin en önemli temsilcilerinden olan Cem Karaca'nın yaptığı müzikle olduğu kadar sol siyasi duruşu ile de öne çıktığı bilinmektedir. Şarkılarında komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla hakkında yargılama süreci başlatılan Karaca, yurt dışında olduğu sırada 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir. Hakkındaki yargı sürecinin tamamlanması için geri çağrılan Karaca bu talebi reddetmiş, sonrasında da 1983'te Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Karaca, darbe yönetiminin ardından ANAP (Anavatan Partisi) döneminde yumuşayan siyasi atmosfer sayesinde 1987'de Türkiye'ye dönebilmiştir. Bu çalışmada amaç, Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın Türk basınındaki etkisini Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışı ve Türkiye'ye dönüşü süreçleriyle ilgili haberler üzerinden araştırmaktır. Bu çerçevede Cumhuriyet gazetesindeki haberler, eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bulgular, Cumhuriyet gazetesinde Karaca'nın hem vatandaşlıktan çıkarılışına hem de Türkiye'ye dönüşüne ilişkin haberlerde farklı tutumlar yansıtılmasına karşın her iki süreci işleyen haberlerin de resmi söylemle uyumlu olduğunu göstermektedir. Hem darbe yönetimi sürecinde hem de ANAP döneminde, muhalif olma iddiasındaki bir gazetede haberlerin bile baskın görüşle örtüşmesi, 'Suskunluk Sarmalı'nın varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suskunluk Sarmalı Kuramı, 12 Eylül Askeri Darbesi, Haber, Eleştirel Söylem Analizi, Cem Karaca.

* Arş. Gör., Yaşar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, İzmir/Türkiye, E-posta: asuman.ozar@yasar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6597-6563

** Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İzmir/Türkiye, E-posta: urun.onk@yasar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6325-9958

Abstract

It is known that Cem Karaca, one of the most important representatives of Anadolu Rock music, stands out with his leftist political stance as well as with his music. The trial process was initiated against him alleging that he made communist propaganda. He was recalled after the 1980 coup when he was abroad and he was denaturalized in 1983 because of his rejection. After the coup, he could return to Turkey in 1987 due to the political atmosphere of ANAP. This study aims to analyze the effect of the Spiral of Silence Theory on the Turkish press through the news about Karaca's denaturalization and return to Turkey. In this context, the news in Cumhuriyet newspaper was analyzed with the critical discourse analysis method. The findings show that although different attitudes are reflected in the news of Cumhuriyet regarding the denaturalization of Karaca as well as his return to Turkey, both are limited to official discourse. The fact that even the news in a newspaper claiming to be oppositional is compatible with the dominant opinion, both during the coup administration and during the ANAP period, clearly reveals the existence of the Spiral of Silence Theory.

Keywords: Spiral of Silence Theory, 12th September Military Coup, News, Critical Discourse Analysis, Cem Karaca.

Giriş

Muhafif duruşu yansıtan bir müzik türü olarak nitelendirilen (Doğan & Dönmez, 2016 s. 46) Anadolu Rock, Türkiye'deki protest müzik anlayışının temelini oluşturmuş ve muhalif söylemlerin şarkı sözlerine yerleşmesini sağlamıştır (Duran, 2020'den akt. Duman, 2021 s. 45). Cahit Berkay'a göre siyasi karmaşanın en yoğun yaşandığı dönemde kalıcı olabilmenin şartı sol ya da sağ duruşu temsil eden slogan içeren müzik üretmekten geçmekteydi (Acaroğlu, 2016). Cem Karaca da müzik hayatındaki siyasi söylemleriyle, Anadolu Rock müziğinin öncü ismi (Aydemir, 2014, s. 23) ve temsilcisi (Gürses, 2017, s. 325) bir sanatçı olarak sol politik görüşe dayandığı düşünce yapısını protest nitelikte eserler üretmekle yansıtmıştır (Doğan & Dönmez, 2016, ss. 67,68). Baskın yorumcu olma özelliği sayesinde (Alpar, 2014, s. 20) özellikle 70'li yılların ikinci yarısından itibaren toplumsal sorunlara odaklanan şarkılar üretmiştir (Güler, 2016, s. 725).

Yaptığı müzikle işçi sınıfının sesi olan Karaca, sergilediği siyasi duruş nedeniyle 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasındaki süreçte vatandaşlıktan çıkarılmıştır (Nakiboğlu, 2019, s. 37). Bu süreçte Türkiye'deki basının içinde bulunduğu durum, 80'li yıllardaki baskı rejimi ile Suskunluk Sarmalı Kuramı çerçevesinde geliştirilen yaklaşımlarla örtüşmektedir. Elisabeth Noelle-Neumann'ın geliştirdiği kuram, bir kişinin savunduğu fikrin toplumun kabul ettiği doğrulara aykırı olması durumunda o kişinin dışlanma korkusu ile kendi görüşlerini söylemekten vazgeçmesi olarak tanımlanmaktadır (Dik, 2015, s. 2). Egemen görüşün fikirlerinin kamuoyu tarafından benimsenmesinin sağlanmasının araçlarından biri de aynı anda çok fazla kişiye seslenebilme yetisi sayesinde kamuoyu kanaatinin oluşmasında etkili olan medyadır. Cem Karaca gibi kamuoyu tarafından tanınan ve sol siyasi kimliği ile öne çıkan bir ismin vatandaşlıktan çıkarılışı ve ilerleyen yıllarda Türkiye'ye dönüşü konusunu, basınının nasıl ele aldığı bu çalışmanın ana sorunudur. Bu kapsamda özellikle 80'li yıllarda seküler ve sosyal demokrat yayın politikasıyla bilinen Cumhuriyet gazetesinde yer alan Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışı ve sonrasında Türkiye'ye dönüşüyle ilgili haberler taranmış ve eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak Suskunluk Sarmalı

Kuramının Türk Basını'ndaki etkisini örneklemek bağlamında değerlendirilmiştir. Türkiye'de iletişim alanyazınında Suskunluk Sarmalı Kuramı ile ilgili akademik çalışmaların az olmasının yanı sıra kuramı, 80'li yıllardaki siyasi ve ekonomik baskı döneminde karşılaştırmalı olarak örnekleyen bir araştırma da bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın bulgularının alana katkı sağlayacağı ve Türk medyasını Suskunluk Sarmalı Kuramı üzerinden çözümlenecek sonraki çalışmaları teşvik edeceği öngörülmektedir.

Medya ve Suskunluk Sarmalı Kuramı İlişkisi

Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen Suskunluk Sarmalı Kuramı, kuramcının 1965'te Almanyadaki federal seçimler üzerine yaptığı bir araştırma sırasında gelişmiştir. Altı aylık periyotlarla iki partinin oy desteğini inceleyen ve ilk başlarda başa baş giden seçim yarışının son iki haftada büyük farkla bittiğini gözlemleyen Noelle-Neumann, seçim sonuçlarındaki farklılaşmayı toplumdaki egemen değerler, geleneklere bağlılık, toplumsal oydaşlık ve uyumun bireyler için olan yaşamsal önemine bağlamış ve 1974'te yayınladığı "The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion" (Suskunluk Sarmalı: Bir Kamuoyu Kuramı) başlıklı çalışma ile iletişim alanında ses getirmiştir (akt. İrvan, 1997, ss. 423-426).

Suskunluk Sarmalı Kuramı'na göre bireyler, toplum içinde ancak çoğunluk ile aynı görüşü paylaştıklarına emin olurlarsa konuşmaya istekli olabilirler (Malaspina, 2013, s. 5). Noelle-Neumann'a (1977) göre Suskunluk Sarmalı Kuramı, sessiz bir süreçtir ve herhangi bir görüşün hâkim olarak belirlenmesinin gerçekleştiği bu süreçte hâkim görüşe ters çıkan her ses, duymazdan gelinerek reddedilmektedir (s. 144). Fikrinin toplum tarafından beğenildiğini düşünen birey görüşlerini herhangi bir tedirginlik yaşamadan ifade edebilirken, zıt görüşe sahip biri ise toplumdaki diğer bireylerle aynı fikirlere sahipmiş gibi davranır, Suskunluk Sarmalı etkisine kapılarak bu sarmalın içinde yaşamaya başlar (Kutlu, 2019, s. 46).

Noelle-Neumann, kuram üzerine çalışırken yaptığı araştırmalar sonucunda "dışlanma korkusu" hakkında önemli sonuçlara ulaşmıştır. Dışlanma korkusu bireyleri çevrelerinde hangi fikirlerin, eylemlerin ya da seçimlerin doğru olarak kabul edildiğini takip etme ve bu fikirler hakkında çıkarımlarda bulunma zorunluluğuna iter (Özçetin, 2018, s. 125). Dışlanma korkusu yaşayan bireyler, azınlıkta olmamak adına, fikirlerini dile getirecekleri zaman fikirlerinin toplumun bütünüyle uyumlu olduğundan emin olmak isterler ve azınlıkta olduklarını belli etmemek için de çoğu zaman konuşmamayı tercih ederler (Noelle-Neumann, 1998, s. 234). Suskunluk Sarmalı Kuramı'na göre görüşlerinin çoğunluğa uygun olduğunu düşünen bireylerin kendilerini toplum içinde ifade etme oranı, düşüncelerinin çoğunluğa uygun olmadığını düşünenlere göre daha fazladır. Bu durumun sebebi de düşüncelerinin çoğunluk tarafından kabul görmeyeceğini düşünen bireylerin, toplumsal hayattan dışlanma korkusudur (Matthes, Morrison & Christian, 2010, s. 775). Noelle-Neumann'a (1998) göre Suskunluk Sarmalı Kuramı 5 adet varsayım üzerinde durur:

1. Toplum sapkın bireyleri dışlamakla tehdit eder.
2. Bireyler her zaman dışlanma korkusu hissederler.
3. Bu korku yüzünden, bireyler fikirlerini sürekli sorgularlar.

4. Bu sorgulamalar kişilerin toplum içindeki davranışlarını ve görüşlerini özgürce ifade edebilmelerini etkiler şeklindedir.
5. Bu varsayımlar kamuoyunun varlığında, sürdürülmesinde ve değişim göstermesinde rol oynar (s. 274).

Noelle-Neumann'ın Suskunluk Sarmalı'nı geliştirirken üzerinde durduğu bir diğer kavram ise kamuoyu kavramıdır. Bir konu ile ilgili halkın genel düşüncesi (TDK, 2019) olarak tanımlanan "kamuoyu" sözcüğü, kuramcı tarafından toplumun ortak tutum ve davranışlarına uymayı zorunlu hale getiren hâkim görüş olarak açıklanmıştır (Noelle-Neumann, 1974, s. 44). Kamuoyu, aslında bu hâkim görüşten yani mevcut olan siyasi görüşten etkilenerek şekil alır (Bryan & Kromphardt, 2016, s. 2).

Noelle-Neumann (1998) başka bir çalışmasında kamuoyunu bireylerin toplumdan dışlanmamak için dile getirdiği fikirler ve yerine getirdiği davranışlar olarak tanımlamıştır (ss. 88-89). Selim Kılıç'a (2009) göre kamuoyu, toplumun genelinin ortak düşüncelerinin toplandığı bir alandır (s. 151). Ayhan Bayram ve Nükhet Bayer'e (2019) göre ise bireyler, toplumsal yaşamdaki davranışları, hedefleri ve kişisel değerleri konusunda kendilerine bir onay ararlar ve bu onay da kamuoyu içinde şekillenir (s. 187). Suskunluk Sarmalı'na göre kamuoyunda farklı fikirlere sahip olan insanların toplumun genelinin fikrine uyma zorunluluğu vardır ve karşıt görüşün bütünüyle etkisiz hale getirilmesi sonucunda da Suskunluk Sarmalı işlevini yerine getirmiş olmaktadır (Güler, 2016, s. 84). Ayten Övür'e (2019) göre kamuoyunun meydana gelme aşamasında bireylerin sevdikleri, problem olarak gördükleri veya yarar sağladıkları konular ile ilgili aynı kanaate varmalarında bilgi akışının ve gönderilen mesajın aynı anda gerçekleştirilerek iletişim sağlanması gerekmektedir (s. 326). Hâkim görüş ve kamuoyu arasındaki bu iletişimi sağlayan en önemli araçlardan biri de çalışma mekanizmasında iletişimi barındıran ve aynı zamanda bireyler, sivil toplum, devlet gibi çeşitli kavramlarla bağ kurarak toplumu şekillendiren medyadır (Karaduman, 2018, s. 481). Noelle-Neumann'a (1991, ss. 270-271) göre bireyler sahip oldukları bilgileri çevrelerinden elde ettiği kadar kitle iletişim araçlarından da elde ederler ve Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın da meydana gelme süreci medya araçları olmadan düşünülemez (Kehya, 2018, s. 49).

Temel görevi toplumdaki bireyleri bilgilendirmek olan kitle iletişim araçları, aslında toplumsal eğilimleri değiştirme, dikkati başka yöne toplama gibi görevleri de üstlenir. Kitle iletişim araçları tekeli bir yapıya sahiptir. Bir diğer deyişle tek seslilik yöntemiyle izleyicilere tek boyutlu mesajlar sunar. Aynı zamanda kitle iletişim araçları, toplumdaki egemen güçlerin istedikleri konuları ön plana çıkarır ve bu şekilde gündem oluşturur. Buna kitle iletişim araçlarının dillendirme aracı denir. Tartışmaya açık bir konuda, baskın olan gücün sahip olduğu görüş; kitle iletişim araçlarında kendine daha kolay yer bulur (Boz, 1999, s. 45).

Suskunluk Sarmalı Kuramı ise hiç şüphesiz kitle iletişim araçlarının güç aldığı kuramlardan biridir. Baskın olan, tek tip, aynı haber ve içerikler; gazete, dergi, radyo ve televizyonlarda yer alır. İzleyiciler bu içerikleri kabul ederler çünkü kendi fikirlerinin baskın olan görüşle uyumlu olmasını isterler. Böylece toplum içinde özgürce konuşabileceklerdir. Baskın görüşün sesinin yükselmesi ve azınlıkta kalan görüşün kendine daha az ifade alanı bulmasıyla, suskunluk sarmalı ortaya çıkarır.

Kitle iletişim araçları toplumdaki baskın görüşleri ön plana çıkartarak bu görüşleri izleyicinin gözünde pekiştirmektedir. Kitle iletişim araçlarının Suskunluk Sarmalı Kuramı üzerindeki etkisi 3 şekilde gerçekleşmektedir (Tamer-Gencer, 2012, s. 43):

1. Hangi fikirlerin baskın olacağına şekillendirilmesinde kamuoyu üzerinde etkili olur.
2. Hangi fikirlerin baskın olmaya başladığına karar verir.
3. Toplum içinde hangi görüşlerin belirtilip hangilerinin belirtilemeyeceğini belirler.

Alanyazın incelendiğinde; Suskunluk Sarmalı ve kitle iletişim araçları ilişkisi üzerine yapılmış çalışmalar ile karşılaşmak mümkün olsa da bu çalışmaların sayısının az olduğu görülmektedir. Bununla birlikte son zamanlarda yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmaların genellikle çevrimiçi medyaya (Erden, 2017; Chen, 2018; Pehlivan-Muratoğlu, 2019) yönelik olduğu ve bu çalışmaların kuramın medyaya yansımaları biçiminden çok bireyler bağlamında nasıl bir etkiye sahip olduğuna yönelik olduğu görülmektedir. Günümüz iletişim teknolojileri, fikirlerin özgürce ifade edilmesi için yeni ortamlar yaratıyor olsa da bireyler sarmal etkisinde kalmaya devam etmektedir. Yakın geçmişte medya etkisi ile toplumu suskunluk sarmalı etkisinde kalmaya zorlayan birçok siyasi olayın yaşandığı bilinmektedir.

1980 Sonrası Türk Basınında Siyasi ve Ekonomik Yaptırımlar: Cumhuriyet Gazetesi

Türk Basın tarihindeki köklü geçmişiyle Cumhuriyet gazetesi, Türkiye'nin geçirdiği siyasi, ekonomik ve toplumsal süreçlere tanıklık etmiştir. Cumhuriyet gazetesinin yayın politikası seküler, sosyal demokrasiyi savunan bir çizgidedir. Bülent Tellan (2009, ss. 31-32) Cumhuriyet gazetesini “*yayınlanmaya başladığı tarihten itibaren Cumhuriyet’in ve Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği devrimlerin ateşli bir savunucusu ve öncüsü*” olarak nitelerken, Haluk Şahin (akt. Özgentürk, 2008, s. 38) de gazetenin sosyal demokrat ve sol çevrelerce okunan bir gazete olduğunu dile getirmektedir. Atatürk'ün yönetiminde olduğu yıllarda, gazete, iktidarın gayri resmi yayın organı şeklinde faaliyet göstermiştir (Emre Kaya, 2010, s. 53). 68 hareketi sonrası ise, gazete tam anlamıyla siyasi yelpazenin soluna doğru kayma göstermiştir. 1980’li yıllar, gerek 12 Eylül darbesinin yarattığı baskı ve sansür gerekse Türkiye’de liberal politikaların medya alanındaki etkileri nedeniyle büyük bir değişim yaşandığı bir dönem olarak Cumhuriyet gazetesinin de hem siyasi hem de ekonomik yaptırımlardan önemli ölçüde etkilendiği bir süreç olmuştur.

12 Eylül askeri darbesi, Türkiye’de yazılı basın açısından en karanlık dönemlerden biridir. Gazetelere uygulanan baskılar uyarı niteliğindeki telefonlardan, gazete kapatmalara kadar varırken, gazeteciler hakkında da sık sık tutuklanma kararları çıkmıştır (Özgentürk, 2008, s. 42). Mehmet Sena Köseadağ’ın (2019a s. 491) Türkiye tarihindeki en uzun ve en kapsamlı sıkıyönetim süreci olarak belirttiği bu dönemde yönetime el koyulmasından bir hafta sonra Sıkıyönetim Kanunu’nun 3. maddesi değiştirilmiş ve Sıkıyönetim Komutanlığı’na haberleşmeye sansür koyma yetkisi verilmiştir. İlerleyen yıllarda ise 1982 Anayasası’nın iletişim özgürlüğüyle ilgili 26. maddesiyle düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti kısıtlanmıştır. Sıkıyönetim Kanunu’nda yapılan değişikliklerde de gazete ve dergi çıkarmak resmi izne bağlanmıştır. Ayrıca yayın öncesi yasaklamaların önü açılmış;

basım, yayım ve dağıtım denetim altına alınmış, hatta matbaaların kapatılmasına ve sakıncalı bulunan yayınların imhasına açıkça izin verilmiştir. 1983'te Basın Kanunu'nun birçok maddesi de değiştirilerek ağırlaştırılmıştır. Buna göre para cezaları artırılmış, Toplum Basın Mahkemeleri kaldırılmıştır. Basın yoluyla işlenmiş suçlardan dolayı dava açma süresi ise 6 aya çıkarılmış ve 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür (Kösedag, 2019a, ss. 492-493). Basının tümüyle denetim altında tutulmaya çalışıldığı darbe yönetimi süresince yüzlerce gazeteci, yazar ve sanatçı hakkında cezai işlem uygulandığı, gazetelerin ise kapatmayla cezalandırıldığı kayıtlara geçmiştir (Dündar, 2016, s. 136).

Neredeyse tüm yayın organlarının etkilendiği bu sansür ve baskı döneminde yazılı basın, darbenin üzerinden 1 hafta bile geçmeden uyarılmaya başlanmıştır. Aysun Köktener'in deyimiyle darbe haberlerinin sunumunda "*solun ezilmesine sessiz ve tepkisiz*" kaldığı için tepki çeken Cumhuriyet, bir süre sonra güçlü bir muhalefet yapmayı denemiştir (akt. Emre-Kaya, 2010, s. 60). Bu durum gazetenin tirajının yükselmesini sağlamakla birlikte yayın durdurma ve kapatma kararlarına da gerekçe oluşturmuştur (Özdemir, 2018, s. 77). 17 Eylül'de Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Cumhuriyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Orhan Erinç'e, İlhan Selçuk ve Oktay Akbal'ın yazılarının beğenilmediği hakkında uyarı iletilmiştir. 11 Kasım 1980'de kapatma cezası alan Cumhuriyet gazetesi, 1984'e kadar 4 kez kapatılmış, gazete toplamda 41 gün kapalı kalmıştır (Dündar, 2016, s. 134). Özdemir darbe döneminde yayın yapan üç farklı gazetede (Cumhuriyet, Hürriyet, Tercüman) yaşanan iki örnek olay üzerinden yaptığı irdlemede Hürriyet ve Tercüman gazetelerindeki haberlerde sansür ve oto-sansürün işlediğini, Cumhuriyet gazetesinin ise sansüre uğramakla birlikte eleştirel her haberinde, biri kapatma olmak üzere, çeşitli cezai yaptırımlarla karşılaştığını ortaya koymaktadır (Özdemir, 2018, ss. 169-172). Aynı çalışma kapsamında görüşülen 8 gazeteci de bu dönemde sansür ve baskı gördüklerini açıkça ifade etmişlerdir (Özdemir, 2018, s. 54). Buna karşın 'hoşa gitmeyen' yazılar ve haberler nedeniyle gazeteler hakkında açılan soruşturma ve dava sayıları 164'ü bulmakta (Kösedag, 2019a, s. 493), bunlar arasında Cumhuriyet gazetesi, açılan 34 davayla başı çekmektedir (Özdemir, 2018, s. 84). Kösedag, Sıkıyönetim ve Türk Ceza Kanunu'ndaki değişikliklerle ilgili haberleri incelediği çalışmasında gazetelerin bu haberleri tartışmaya açmaktansa görmezden geldiğine ve basını yakından ilgilendiren bu düzenlemelerin sıradan haberlermiş gibi verildiğine dikkat çekmektedir (2019b, s. 818). Dolayısıyla bu süreçte gazetelerin hem sansürle hem de oto-sansürle karşı karşıya oldukları anlaşılakta, Cumhuriyet gazetesinin karşı duruş denemesi de dâhil olmak üzere gazetelerin darbe yönetimine karşı eleştirel bir söylem geliştiremedikleri gözlenmektedir.

Tezcan Durna ve Ayşe İnal (2010), çalışmalarında 12 Eylül döneminde medya, kamusal alan ve siyasi faaliyetlere getirilen kısıtlamalar ve yasaklar ile askeri yönetimin topluma kabul ettirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada 12 Eylül yasaklarıyla beraber medyada ticari kaygılarla ilgi çeken içerikler üretilmeye başlandığına ve bu durumun siyasi haberler üretmekle ilgili önemli yaptırımlarla karşılaşan medyada tek tipleşmeyi getirdiğine, toplumdaki farklı kesimlerin fikirlerinin basında temsil edilme olanağının ortadan kalktığına dikkat çekilmektedir. Bir diğer deyişle basın organları ürettikleri içerikler ile farklı düşüncelere yer verip farklı sesleri özgürleştirmekten ziyade tek tip içerikler sunarak birer baskı ve zorlama aracı haline gelmiştir (ss. 132-135).

1980’li yıllarda basının üstündeki tek baskı darbe yönetiminin getirdiği yasaklamalar olmamıştır. Darbeden bir süre önce Türkiye’de liberal ekonomi politikalarının yerleştirilmesi amacıyla hayata geçirilen 24 Ocak Kararları da basın açısından önemli ekonomik zorluklara neden olmuştur. Bu noktada hem kararların yaptırım gücünün arttığı hem de her türlü tepki ve muhalefetin önlendiği darbe sürecinde, ekonomiyi dışa açacak bu program, Türk basınının finansal yapısında meydana gelen değişikliklerde önemli bir dönüm noktasıdır. Michael Kuyucu (2012) basın sanayinin temel girdilerine yönelik uygulanan sübvansiyonların kaldırılmasının bu süreçte etkili olduğunu dile getirmekte, bu nedenle kapanma tehlikesi geçiren Cumhuriyet gazetesinin bu durumu, liberal ekonomiyi savunacağını açıklaması ile aştığını belirtmektedir (s. 22).

1983’te yapılan seçimlerle sona eren darbe yönetiminin yerine Turgut Özal önderliğindeki ANAP’ın gelmesiyle görünürde demokratik bir ortam söz konusu olsa da Özal dönemi “darbenin sivil bir uzantısı” olarak nitelendirilmektedir. Feroz Ahmad, Özal döneminde demokrasiye geçişin sadece yüzeysel olduğunu, Özal’ın ekonomiyle uğraştığını, yasa ve düzenin korunmasını sıkıyönetime bıraktığını dile getirmektedir (s. 228). Yine Ahmad’a (2006) göre, Özal “önce ekonomi sonra demokrasi” anlayışı doğrultusunda demokratik sürecin ilerletilmesiyle ilgilenmemiş ve askeri hükümetten devralınan antidemokratik yasaların değiştirilmesi yönünde bir girişimde bulunmamıştır (s. 232). Bu süreçte darbe dönemindeki kısıtlamalardan şikâyetçi 1260 aydın tarafından imzalanan ve demokratik düzenin işleyişine ilişkin talepleri içeren bir mektup Özal’a iletilmiş, hükümetten sıkıyönetim uygulamalarının kaldırılması ve basın özgürlüğünün bağımsız ve denetimsiz hale getirilmesi istenmiştir (Kayış ve Hürkan, 2012, akt. Aksun, 2019, s. 51). Ancak bu talep, imzacıların yargılanmasıyla sonuçlanmıştır. Emre Kongar (2010) ise darbenin ardından yapılan ilk genel seçimlerde iktidara gelen ve izleyen dönemde Türkiye’yi 1982 Anayasası’nın sağladığı yetkiler çerçevesinde yöneten Özal’ın “*sadece 12 Eylül yönetiminden devir aldığı baskıcı hukuk düzenini sürdürmekle*” yetinmediğini “*daha ağırlaştırıcı bazı uygulama ve yasalara yöneldiğini*” öne sürmektedir (s. 221). Özal döneminde uygulanan yasaklamalar ve kısıtlamalardan birbirinin tamamlayıcısı olarak işleyen Küçükleri Muzır ve Neşriyattan Koruma Yasası ve Polis Vazife Selahiyet Yasası, basın ve sanat alanındaki baskıcı tutumun bir yansıması olarak sansür uygulamalarına olanak sağlarken, polise de geniş yetkiler tanımış; baskının doğrudan bir uygulayıcısını yaratmıştır. Yeni yasalar ve mevcut yasalarda yapılan değişikliklerle basına büyük para cezaları getirilirken, bir yandan da hükümet aleyhine yayınların engellenmesi hedeflenmiştir (Adaklı, 2006, s. 150). Bu dönemdeki kısıtlamalara örnek olarak Bekir Coşkun’un Özal yönetimini eleştiren ‘Has Bahçede Sonbahar’ başlıklı yazı dizisine getirilen yayın yasağı gösterilebilir (akt. Özgentürk, 2008, s. 46).

Özal döneminde basın iktidar ilişkilerinin temeli ise siyasetten ziyade medyada yaşanan mülkiyet yapısı değişikliği ve magazin gazetecilik anlayışı nedeniyle ekonomik süreçler üzerinden biçimlenmiştir. Habercilikte 12 Eylül döneminin bitmesi algısının yarattığı bir rahatlama olsa da, basın üzerindeki denetim mekanizmaları sürmüş, ancak bunların çoğu ekonomik yaptırımlarla karakterize olmuştur. Köseadağ (2019a, ss. 495-496), bu sürecin gazetecilerin bizzat sahip olduğu basın işletmeciliğinden, finans-kapitali dışarıdan sağlanan basın kuruluşlarına geçişe işaret ettiğini ve basın yayın organlarının “tüketici” ya da “müşteri” odaklı çalışmaya başladığını dile getirmektedir. Böylece basın ile iktidar arasındaki bağımlılık ilişkisinin arttığını ve her iki taraf için de çıkar

temelli bir yapıya dönüştüğünü ifade etmektedir. Kuyucu (2012, ss. 23, 25) kâğıda yapılan zamların gazete fiyatlarına yansdığı ve gazete kârlarının düşmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan umutlarını ilan ve reklam gelirlerine bağlayan gazeteler, kâğıt sübvansiyonundan gidilen kısıtlamalarla kaybettiğini buradan elde ettiği gelirle karşılayamamıştır. Özal iktidarı kâğıt fiyatlarına yapılan sürekli zamlarla basın kısıtlamaya ve denetim altında tutmaya çalışırken, Gülseren Adaklı (2006, s. 153) Özal ve çevresiyle iyi ilişkiler kuran basın gruplarının büyük ölçekli teşvik belgeleri aldığını ve kamu kaynaklarından yararlandığını söylemektedir. Özal yönetimindeki ANAP iktidarı boyunca siyasal atmosfer yumuşamış olsa da basın üzerindeki siyasi baskıların sona ermediği görülmekte, yanı sıra ekonomik yaptırımların da basın üzerinde caydırıcı bir güç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹

Cem Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı ve Türkiye'ye Dönüş Süreci

12 Eylül dönemi, toplumun her kesiminden bireyi etkilediği gibi kamuoyunun gözü önünde hayat süren sanatçıları da etkilemiştir. İfade özgürlüğünü kısıtlayan yaptırımlara maruz bırakılan sanatçıların bazıları daha ileri düzeyde bir yaptırım olan vatandaşlıktan çıkarılma ile karşı karşıya kalmıştır. Muhafif duruşundan dolayı vatandaşlıktan çıkarılan sanatçılardan biri de Cem Karaca olmuştur.

Karaca, Anadolu ezgileri ve rock melodilerini harmanlayan müzik tarzının yanı sıra müziğine yansıttığı siyasi duruşuyla da darbe öncesi dönemin önemli figürlerinden biri olmuştur. 1961 anayasasının kabulü sonrasında kültürel üretimle ilgili özerkliğin ilk adımları atılmış aynı zamanda da dönemin Amerikası'nda müziğin protest bir tavır aracı olarak kullanılmasına yönelik yapılanmalar başlamıştır. Anadolu Rock ve protest müziğin Türkiye'deki gelişimi de bu iki durumdan etkilenerek şekillenmiştir (Eren, 2017, ss. 139-140). O dönemde Türkiye'deki sol hareketin yapısına emperyalizme karşı duran ve özellikle 27 Mayıs Darbesi'nden sonra sömürü düzenine karşı tam bağımsızlık için mücadele eden 68 kuşağının varlığının hâkim olduğu bilinmektedir (Bulut, 2011, ss. 136-137). 68 kuşağı hareketi yalnızca sosyal ve siyasal dinamikleri etkilemekle kalmamış aynı zamanda muhafif duruşun müzik aracılığıyla dile getirilmesinde etkili olmuştur. Cumhur Canbazoğlu'na (2009) göre 68 kuşağı genç müzisyenleri, Batı'daki folk müzik hareketinden etkilenmişler ve halk müziğini modernize etmeye çalışarak Anadolu Rock müziğin gelişmesini sağlamışlardır (s. 24). Anadolu Rock, dönemin toplumsal hayatına adeta tanıklık eden bir müzik türü haline gelmiştir (Duman, 2021, s. 105). Türkiye özelinde genellikle sol görüşlü müzisyenlerin yaptığı bir müzik olarak bilinen Anadolu Rock, ezilen işçi sınıfının hakları, köylerde yaşayan halkın sıkıntıları, maddi sorunlar gibi konularda üretilen şarkıların yapıldığı bir müzik türüdür (Aydemir, 2014, ss. 15-17). Cem Karaca

1 Bu noktada Fransız düşünür Louis P. Althusser'in "*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*" (1994, ss. 32-39) isimli kitabındaki görüşlerinden hareketle konuya ilişkin bir değerlendirme yapmak mümkün görünmektedir. Althusser, devletin baskı aygıtlarını; hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler ve hapishaneler olarak sıralarken; devletin ideolojik aygıtlarını ise dini, öğretimsel, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme biçiminde ayırmaktadır. Darbe yönetiminde devletin iktidarını sürdürmek için, (daha çok zor kullanılarak işleyen) baskı aygıtlarının yanı sıra (ideoloji kullanarak işleyen) ideolojik aygıtlarını da kullandığı anlaşılmaktadır. Darbe sonrası seçimle iktidara gelen ANAP yönetimi sürecince de devletin ideolojik aygıtlarının, işleyişinin siyasal koşullarını sağlayan baskı aygıtlarından (en sert fiziksel güçten basit idari yasak ve emirlere, açık ya da gizli sansüre vb. kadar) vazgeçmediği açıktır.

da Anadolu Rock türünde ürettiği şarkılarında yoksulluk, aşk, namus, sınıf kavramı ve sistem eleştirisi konularına yer veren bir sanatçıdır. Karaca'nın 1970'te çıkardığı Tamirci Çırağı isimli şarkı, sınıf çatışmasını ve dönemin politik gerçekliğini ortaya koyan zamanının en popüler şarkılarından biri olmasının yanında 68 kuşağının Anadolu Rock müziği içerisinde temsil edilmesini sağlamıştır (Gürses, 2017, ss. 336, 340). Daha sonraki dönemlerde de Cem Karaca ve Dervişan grubu ortaklığı sonrasında üretilen 20'den fazla şarkıda siyasi ve muhalif söylemleri görmek mümkündür ve bu şarkıların çoğunda başrolde işçi sınıfı bulunmaktadır (Güler Yeşiloğlu, 2016 ss. 742-743).

Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmasının fitilini ateşleyen iki olay vardır. Bunlardan ilki; sol görüş için ikonik hale gelen 1 Mayıs Marşı'nın 1977'de Cem Karaca ve Dervişan Grubu'nun plağında yer almasıdır (Güler-Yeşiloğlu, 2016, s. 747). Zira dönemin siyasi atmosferi içerisinde 1 Mayıs Marşı, sol görüşlü gençler arasında "*devrimci gençlerin slogan türküsü*" olarak nitelendirilmektedir (Dilmener, 2014, ss. 249-250). Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmasına neden olan diğer olay ise 12 Eylül 1980 askeri darbesinden 1 yıl önce konser vermek için gittiği Federal Almanya'da Selda Bağcan ile katıldığı 1 Mayıs yürüyüşüdür. Bu yürüyüş, Türk basınında Karaca'nın fotoğrafı ile beraber, göstericilere liderlik yaptığı yönünde haber yapılarak yayınlanmıştır (Canbazoğlu, 2009, s. 136). Askeri bakış açısı ile değerlendirildiğinde; Karaca'nın muhalif duruşunun keskinleşmesinde bu iki olayın etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Türkiye'de darbenin gerçekleşmesinden sonra, plağa okuduğu "1 Mayıs Marşı" sebep gösterilerek sıkıyönetim mahkemesi tarafından Karaca'ya dava açılır (Kavukcuoğlu, 2013). Dava açıldığında konser turnesi için Almanya'da olan Karaca, hem yurda dönmediği hem de Türkiye aleyhine eylemlerde bulunabileceği gerekçesiyle (Nakiboğlu, 2019, s. 42) 6 Ocak 1983'te Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır (Yılmaz, 2019).

Sürgün hayatı yaşadığı Almanya'da yaklaşık 8,5 yıl kalan (Bayramoğlu, 2015, s. 19) Karaca'nın Türkiye'ye dönüş serüveni ise dönemin Başbakanı Turgut Özal ile 9 Ağustos 1985'te Almanya'da yaptığı görüşmeyle başlamıştır (Toy & Elmacı, 2007, s. 299). Karaca, Özal'ın tepkisini, 2004'te CNN Türk'te yayınlanan Oradaydım (Yalçın, 2015) adlı belgeselde şu sözlerle anlatmaktadır: "...evladım o zaman dedi, gelirsin Türkiye'ye, yargılanırsın. Çıkarırsın yargı önüne, aklanırsın ve her şey yoluna girer dedi. Madem ki bir suçun yok... Şarkı söylemek asla bir suç olamaz dedi.". Karaca, bu görüşmeden 2 yıl sonra 27 Haziran 1987 günü Türkiye'ye dönmüştür (HaberTürk TV, 2017). 1 gün sonra da Fethiye Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış ve sanatçı hakkındaki tutuklama kararı kaldırılmıştır (Bilgen, 1987, s. 3).

Yöntem

Çalışmanın amacı Türk Basını'nda Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın etkisini araştırmaktır. Bu bağlamda siyasi anlamda haber değeri taşıyan Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışı (1983) ve yurtdışından dönüşü (1987) örnek olay seçilerek iki farklı siyasi dönemi kapsayacak bir araştırma tasarlanmıştır. Zira bu tarih aralığı 24 Ocak Kararları ve ardından gelen askeri darbe yönetimi sürecinde Türk Basını'nın hem ekonomik zorluklarla hem de siyasi baskılarla karşılaştığı bir dönem ile darbe yönetimi sonrası seçimle iktidara gelen ancak darbenin sivil bir uzantısı olarak değerlendirilen ANAP dönemi arasında bir karşılaştırma yapma olanağı da sunmaktadır. Suskunluk

Sarmalı'nın izini sürmek adına kuram doğrultusunda "tartışmaya açık bir konuda baskın olan gücün sahip olduğu görüşün kitle iletişim araçlarında daha fazla yer bulacağı görüşü"nden hareket edilmiştir. Araştırmaya konu olan haberlerin odağında yer alan Cem Karaca'nın sol siyasi görüşü nedeniyle ana akım veya sağ eğilimli gazetelerin haberlerinde Suskunluk Sarmalı etkisi olmasa da konuyla ilgili destekleyici bir tavır göstermeyecekleri varsayılarak araştırma iki farklı dönemde de yayın faaliyetini sürdüren, seküler ve sosyal demokrat bir yayın politikasına sahip ve sözü edilen dönemlerde muhalif bir duruş çabası içinde olan Cumhuriyet gazetesiyle sınırlı tutulmuştur.

Araştırmada yöntem olarak "Eleştirel Söylem Analizi" (ESA) tercih edilmiştir. Teun Adrianus van Dijk (2001, s. 352) eleştirel söylem analizini, öncelikle toplumsal gücün, istismarın, tahakkümün ve eşitsizliğin toplumsal ve politik bağlamda metin ve konuşma tarafından nasıl canlandırıldığını, yeniden üretildiğini ve bunlara nasıl direndiğini inceleyen bir tür söylem analizi araştırması olarak nitelemektedir. Norman Fairclough, Jane Mulderrig & Ruth Wodak (2011, s. 358) söylemin, toplumsal olarak şekillendirildiği kadar toplumsal olarak da kurucu (*constitutive*) olduğunu; durumları, bilgi nesnelerini ve insanlar ile insan grupları arasındaki toplumsal kimlikleri ve ilişkileri oluşturduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle, söylemsel pratikler önemli ideolojik etkiler yaratabilir, yani şeyleri temsil etme ve insanları konumlandırma biçimleri yoluyla eşit olmayan güç ilişkilerinin üretilmesine ve yeniden üretilmesine yardımcı olabilirler. Genel olarak medya söylemlerinin ve özel olarak haberlerin bu kapsamda hesaba katılması gerektiğine dikkat çeken van Dijk (1988b) bu söylemlerin, yapıları açısından çeşitli betimleme düzeylerinde analiz edilmelerinin önemini vurgulamaktadır:

Böyle bir yapısal çözümleme, yapısal ya da üretici dilbilimde alışılmış olduğu üzere, yalıtılmış sözcüklerin, sözcük gruplarının ya da tümcelerinin sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel ya da anlamsal yapılarının dilbilgisel betimlenmesiyle sınırlı değildir. Söylemler ayrıca cümleler, genel konular ve şematik formlar arasındaki tutarlılık ilişkileri ile üslup ve retorik boyutlar gibi daha karmaşık, daha üst düzey özelliklere sahiptir (s. 2).

Çalışmada yine bir güç ilişkisi çerçevesinde biçimlenen Suskunluk Sarmalı bağlamında bir değerlendirme hedeflendiğinden ESA, çalışma açısından uygun bir yöntemdir. Zira ESA, metin analizi ile sınırlı değildir. Bir yandan metin ve konuşma yapıları arasındaki ilişkileri, diğer yandan da bilişsel, sosyal, kültürel veya tarihsel bağlamlar arasındaki ilişkileri açıklamakta (van Dijk, 1991, ss. 110-111), bir toplumsal pratik olarak söylemin görünmeyen yönlerini görünür kılmayı amaçlamaktadır (Fairclough vd, 2011, s. 358).

Bu bağlamda örneklem olarak seçilen Cumhuriyet gazetesinin söz konusu olayların yaşanmasını izleyen birer aylık baskılarına Ahmet Priştina Kent Arşivi ile Cumhuriyet gazetesinin çevrimiçi arşivinden erişilmiştir. Öncelikle 7 Ocak 1983-7 Şubat 1983 tarihleri arasında yayınlanan Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışıyla ilgili haberler, sonrasında ise 25 Haziran 1987-25 Temmuz 1987 tarihleri arasında yayınlanan Karaca'nın Türkiye'ye dönüşüyle ilgili haberler incelenmiştir. Gazetenin tüm sayfalarındaki ilgili tüm haber biçimleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda araştırma tüm haberleri kapsayacak biçimde 5 haber ve 1 haber-röportajdan oluşmaktadır. Haberlerin eleştirel söylem analizi, van Dijk'ın (1988a, ss. 30-82) haber çözümlemesindeki makro

ve mikro yapıya yönelik analizleri doğrultusunda düzenlenmiştir. Makro yapıya yönelik tematik ve şematik analizlerden başlıklar, fotoğraf kullanımı, haberin hangi sayfadan verildiği, ana olay sunumu ve haber kaynakları; mikro yapıya yönelik analizler arasından ise sentaktik analiz (haber cümlelerinin edilgen veya etken olma durumu) ve sözcük seçimi temel alınarak bir analiz çerçevesi oluşturulmuştur. Toplamda incelenen 6 haberin her biri makro ve mikro yapıya yönelik analizler çerçevesinde belirlenen kategoriler olarak başlıklar, fotoğraflar, ana olay sunumu, haber kaynakları, sentaktik analiz ve sözcük seçimi bağlamında incelenmiştir. Elde edilen veriler bulgular başlığı altında tabloleştirilmiştir ve Suskunluk Sarmalı etkileri bağlamında yorumlanmıştır.

Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı Haberlerinin Analizi

Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı – 1. Haber Makro Analizi

Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışıyla ilgili ilk haber Cumhuriyet gazetesinde 7 Ocak'ta yapılmıştır. Haberin, ana olayı ve sunuş biçimine bakıldığında Bakanlar Kurulu kararıyla 10 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı söylenmiş, bu kişiler arasında Cem Karaca ve Yılmaz Güney'in de olduğu belirtilmiştir. İncelenen haberdeki ana olay, Cem Karaca ve Yılmaz Güney gibi isimlerin vatandaşlıktan çıkarıldıklarının söylenmesidir. “*Yılmaz Güney ve Cem Karaca vatandaşlıktan çıkarıldı*” başlıklı haberde Cem Karaca kullanılmış olsa da haber girişine ve vatandaşlıktan çıkarılma haberlerinin sunumuna bakıldığında Karaca üzerinde ayrıca durulmadığı görülmüştür. Ankara Cumhuriyet Bürosu'nun kaynak olarak gösterildiği haberde fotoğraf kullanılmamıştır. Karaca'nın da ülkedeki diğer siyasi suçlular gibi vatandaşlıktan çıkarıldığı söylenerek sıradanlaştırılmıştır.

Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı – 1. Haber Mikro Analizi

Bakanlar Kurulu kararınca vatandaşlıktan çıkarılan diğer isimler edilgen cümle yapısıyla belirtilmiştir. Böylece karar veren kurumun Bakanlar Kurulu olduğu belirtilmekle birlikte edilgen kullanılmasıyla eylemdeki etkisi göz ardı edilmiştir. Karaca'nın vatandaşlıktan neden çıkarıldığına dair bir bilgi verilmezken olaya karşı herhangi bir eleştiri de yöneltilmemiştir. Haber içeriği ve başlığı, kısa ve basit tutulmuştur. Haberdeki sözcük seçiminde ise Cem Karaca isminin herhangi bir (ünlü, şarkıcı, sanatçı vb.) sıfatlandırma yapılmadan kullanıldığı görülmektedir. “*Bakanlar Kurulu'nun ... kararı*” ibaresi kullanılarak yetkili kurum ve elinde bulundurduğu güce vurgu yapılmıştır.

Şekil 1. Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı – 1. Haber

Cumhuriyet Gazetesi 7 Ocak 1983 (12. Sayfa)

Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı – 2. Haber Makro Analizi

Cumhuriyet gazetesinin Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışına ilişkin ikinci haberi ise 8 Ocak 1983 tarihinde yayınlanmıştır. Haberdeki ana olay Türkiye'nin Türk vatandaşlığından çıkarılan kişileri geri isteme hakkının olmasıdır. Haberde vatandaşlıktan çıkarılanlar üzerinde değil aksine Türkiye'nin vatandaşlıktan çıkarılan kişileri buldukları ikinci ülkelerden isteme hakkı üzerinde durulmuştur. Bu sunuş biçimi ile vatandaşlıktan çıkarılanlar geri planda tutularak Türkiye'nin vatandaşlar üzerindeki yaptırım gücüne vurgu yapılmıştır. Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmasına yönelik herhangi bir eleştirel söyleme rastlanmamış, aksine “suç işledikleri sabit görülen” gibi ifadeler ile vatandaşlıktan çıkarılma durumunun meşrulaştırıldığı belirlenmiştir. Fotoğraf kullanılmayan haberin kaynağı ise UBA (Ulusal Basın Ajansı)'dır, bu noktada haberin gazetenin kendi muhabiri tarafından yapılmamış olması dikkat çekicidir zira haber ajansları, haberleri tüm abonelerine aynı biçiminde servis etmektedir.

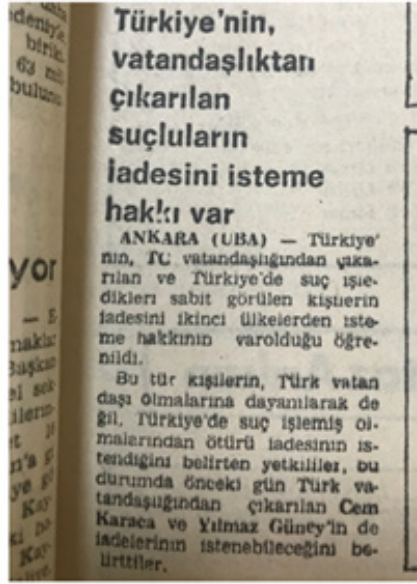
Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı – 2. Haber Mikro Analizi

Haberin sentaktik analizine bakıldığında “Türkiye'nin vatandaşlıktan çıkarılan suçluların iadesini isteme hakkı var.” başlığı ve “...ikinci ülkelerden isteme hakkının varolduğu öğrenildi.” ifadeleri ile vatandaşlıktan çıkarılma durumunun edilgen bir dil yapısı ile aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Haberde tercih edilen sözcüklere bakıldığında ise “suç işlemiş olmalarından ötürü”, “suçluların iadesi” gibi sözcük seçimleri ile vatandaşlıktan çıkarılma durumuna haklı bir sebep gösterildiği belirlenmiştir. Vatandaşlıktan çıkarılan kişilerden “bu tür kişiler” olarak bahsedilerek de kişiler ötekileştirilmiştir. Eleştirel bir söyleme rastlanmayan haberde Karaca'nın ve diğer vatandaşların suçlu

olduklarının, haber başlığı, haber girişi ve haberin devamında olmak üzere üç ayrı yerde edilgen bir yapı ile tekrarlanması dikkat çekmekte, vatandaşlıktan çıkarılma durumu normalleştirilmektedir.

Şekil 2. Karaca'nın Vatandaşlıktan Çıkarılışı – 2. Haber

Cumhuriyet Gazetesi 8 Ocak 1983 (7. Sayfa)

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü Haberlerinin Analizi

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 1. Haber Makro Analizi

Cumhuriyet gazetesinde Cem Karaca'nın Türkiye'ye dönmeden önce dönüşü ile ilgili "İstanbul Haber Servisi" kaynaklı 1 haber yapılmış; bu haber, 25 Haziran 1987 günü 1. sayfa ve 15. sayfa olmak üzere iki kısım şeklinde yayınlanmıştır. Haberlerin başlıkları şu şekildedir: "*Cem Karaca Türkiye'ye Dönüyor*" ve "*Cem Karaca*". Yapılan incelemede, ilk sayfada Karaca'nın fotoğrafının kullanıldığı görülürken haberin ikinci bölümünde herhangi bir fotoğraf kullanılmadığı belirlenmiştir. Haberin ilk bölümünde "...ülkesine ve sevdiklerine kavuşacak" ifadesi kullanılarak Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmış olsa da Türkiye'ye ait bir vatandaş olduğuna dikkat çekilmiş ve kavuşma durumu üzerinde durularak Karaca'nın hasret duygusu içinde olduğuna vurgu yapılmıştır. Haberin ikinci bölümünde ise Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmasına neden olan olay anlatılarak yıllar önce uğradığı haksızlığa dikkat çekilmiştir. Karaca'nın avukatının açıklamalarına da yer verilen haberde Karaca'nın Türkiye'ye dönmek istemesindeki haklılık üzerinde durulmuştur. İncelenen haberdeki ana olay, Karaca'nın yıllar süren hasretten ve uğradığı haksızlıklardan sonra nihayet ülkesine dönebilecek olmasıdır.

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 1. Haber Mikro Analizi

Etken dil yapısı kullanılan haberde, vatandaşlıktan çıkarılmaya neden olan asıl olayın anlatıldığı, Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmasındaki haksız sebeplerin açık bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. Karaca'nın avukatının açıklamalarına da yer verilerek bu haber aracılığı ile kamuoyu önünde kendini savunmasına fırsat sağlanmıştır. Bu bağlamda vatandaşlıktan çıkarılma konusuna yönelik eleştirel bir dil kullanılmıştır.

Şekil 3. Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 1. Haber

Cumhuriyet Gazetesi 25 Haziran 1987 (1. Sayfa ve 15. Sayfa)

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 2. Haber Makro Analizi

Cumhuriyet gazetesi incelendiğinde Cem Karaca ile yapılan bir röportaja da ulaşılmıştır. 28 Haziran'da 6. ve 7. sayfada yayınlanan röportajın haber başlığı şu şekildedir: *"Ülkemde şarkı söylemek istiyorum."* Röportajda, Karaca'nın Almanya'da çekildiği anlaşılın bir fotoğrafı kullanılmıştır. Kaynağı "Kerem Çalışkan, ESSEN" biçiminde belirtilen röportajdaki ana olay, Karaca'nın Türkiye'ye dönüyor olması ve bundan duyduğu mutluluktur. Karaca'nın Türkiye'ye dönmek istediğine ve bundan dolayı heyecan duyduğuna dikkat çekilmiştir.

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 2. Haber Mikro Analizi

Etken dil yapısının kullanıldığı röportajda Karaca'nın Türk kamuoyu ile iletişim kurmasına fırsat tanındığı anlaşılmaktadır. İncelenen röportajda vatandaşlıktan çıkarılma olayı Karaca'nın kendi anlatımı ile aktarılmış, Türkiye özlemine vurgu yapılmıştır. Karaca'nın Türkiye'ye dönüşünün o dönemki siyasi iktidar tarafından olumlu karşılanması kendi ifadesiyle "...*hükümetin yetkili ağızları basına ve avukatım Turgut Kazan'a yaptıkları açıklamalarda, benim geliş meseleme son derece yumuşak baktıklarını dile getirdiler.*" biçiminde verilmiştir. Başlığa da taşınan "*Ülkemde şarkı söylemek istiyorum.*" sözleriyle de Karaca'nın bundan sonra sanatçı kimliğini muhalif kimliğinin önüne koyacağı anlaşılmaktadır. Karaca'nın dönüşüne yönelik herhangi bir eleştirel dil kullanılmadığı aksine röportaj aracılığıyla sanatçının kendisini ifade edebilmesi için fırsat verildiği görülmektedir.

Şekil 4. Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 2. Haber

Cumhuriyet Gazetesi 28 Haziran 1987 (6. Sayfa ve 7. Sayfa)

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 3. Haber Makro Analizi

Cumhuriyet gazetesinde Karaca'nın dönüşüne ilişkin yapılan üçüncü haber, 30 Haziran 1987 günü 1. ve 13. sayfa olmak üzere iki kısım şeklinde yayınlamıştır. Haberin kaynağı "İstanbul Haber Servisi" biçiminde belirtilmiştir. Haberlerin başlıkları ise şu şekildedir: "*Yumuşak İnişi Hep Beraber Gerçekleştirelim*" ve "*Cem Karaca 7 Yıldan*". Haberin ilk sayfasında aralarında Edip Akbayram, Timur Selçuk, Zülfü Livaneli, Müjdat Gezen gibi sanatçıların olduğu bir karşılama fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğrafta Karaca ve arkadaşlarının sevinçli hali dikkat çekmektedir. Haberin ikinci bölümünde ise

herhangi bir fotoğraf kullanılmamıştır. Haberin ilk bölümündeki “*Cem Karaca 7 yıl sonra ülkesine ve sevenlerine kavuşacak.*” biçimindeki sözcük seçimleriyle Karaca'nın ülkesinden ne kadar süre uzak kaldığı belirtilerek ailesine olan hasretine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte, sevenlerine kavuşacak olmasının belirtilmesi de Karaca'nın Türkiye'de sevilen bir kimliğe sahip bir sanatçı olduğuna işaret etmektedir. Haberin ikinci bölümünde ise Karaca'nın avukatının açıklamalarına yer verilerek “*Kimse Türkiye'yi Cem Karaca'dan, Cem Karaca'yı da Türkiye'den koparamaz.*”, “*Pişmanlık duyacağı bir eylem yapmamıştır.*” gibi cümlelerle Karaca'nın haklı olduğunun altı bir kez daha çizilmiştir. Bu bakımdan Karaca'nın geri dönmesine yönelik herhangi bir eleştirel dil kullanılmadığı aksine Türkiye'ye geri dönüyor olmasının iyi bir durum olarak yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Haberdeki ana olay, Karaca'nın Türkiye'ye dönmesi ve havalimanında kalabalık bir kitle tarafından karşılanmasıdır. “*Cem Karaca yedi yıllık bir aradan sonra dün yurda döndü.*” cümlesiyle Karaca'nın uzun süren bir ayrılıktan sonra ülkesine döndüğüne dikkat çekilmiştir. “*... Cem Karaca, havalimanında sanatçılardan ve dostlarından oluşan kalabalık bir grup tarafından karşılandı.*” ifadesiyle de Karaca'yı Türkiye'de bekleyen bir grup sanatçının olduğu belirtilmiştir. Haberin ikinci bölümünde ise Karaca'nın havalimanına gelişi anlatılarak Karaca'yı bekleyen büyük bir hayran kitlesinden bahsedilmiştir. Karşılamaya gelen sanatçıların yanı sıra Karaca'nın duygu ve düşüncelerine de yer verilmiştir. Karaca'nın hem hayranlarından hem de sanatçılardan oluşan kalabalık bir grup tarafından karşılandığının altı çizilerek Karaca'yı destekleyen ve Türkiye'ye gelmesinden mutlu olan bir kesim olduğuna dikkat çekilmiştir. Karaca'nın Türkiye'ye dönmesine yönelik olumlu bir duruş sergilendiği ve herhangi bir eleştirel dil kullanılmadığı görülmektedir.

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 3. Haber Mikro Analizi

“*Havalimanına gelen karşılayıcılar, uzun süren bekleyiş sırasında Karaca'nın siyasi polis tarafından tutuklanarak başka bir kapıdan çıkarılmasından endişe duyduklarını belirtirken...*” biçimindeki sözcük kullanımı ile polis ve siyasi güç ilişkisine dikkat çekilerek vatandaşların siyasi baskının hala etkisinde olduğu vurgulanmıştır. Siyasi iktidarın güç kullanma yetkisinden çekinildiği sonucuna ulaşılmıştır. Haberin ikinci bölümünde ise Karaca'nın “*Darısı yurt dışında benim konumumda olan tüm arkadaşların başına. Hep beraber, hep beraber bu yumuşak inişi gerçekleştirelim.*” sözlerine yer verilerek siyasi suçla yargılanan diğer sanatçılar da hatırlatılmıştır. “*Sanatçının hayranlarından oluşan büyük bir kalabalık çıkış kapısına doğru yığıldı.*” ifadesiyle de Karaca'yı yığılma yaşayacak kadar çok insanın beklediği belirtilmiştir. Haberde, Edip Akbayram'ın “*Cem Karaca yurda dönerken yalnız bırakmalarını değil büyük bir coşku ile karşılamalarını isterdim.*” sözleriyle ise iktidardan çekinerek karşılamaya gelmeyen kişilere verilen tepki açık bir şekilde haberde yansıtılmıştır. Haberde etken bir dil yapısı kullanılarak Karaca'nın kendi dönüşüne ait sözünün başlık olarak kullandığı belirlenmiştir. Karaca'nın Türkiye'ye dönmekten dolayı mutluluğunu anlatan ifadelere yer verilmiştir. Karaca'nın gazete aracılığıyla kendini ifade etmesine fırsat tanındığı sonucuna ulaşılmıştır. Haberin ikinci bölümünde ise Karaca'nın Türkiye'ye dönüşünün diğer vatandaşlıktan çıkarılan bireyler için bir umut olabileceğine yönelik söylemlere yer verilerek baskıcı yönetim tarafından daha önce vatandaşlıktan çıkarılan diğer sanatçılar kamuoyuna hatırlatılmıştır. Karaca'nın Türkiye'ye dönüşünün yapılan haberce desteklendiği ve vatandaşlıktan çıkarılan diğer sanatçılar için de aynı beklenti içinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5. Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 3. Haber

Cumhuriyet Gazetesi 30 Haziran 1987 (1. Sayfa ve 13. Sayfa)

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 4. Haber Makro Analizi

Cumhuriyet gazetesindeki son haber ise 1 Temmuz 1987 günü 7. sayfada yer alan “*Cem Karaca: Taktik Yanlılıklar Yaptık*” başlıklı haberdir. Herhangi bir fotoğrafın kullanılmadığı haberin kaynağı Fethiye Cumhuriyet Ege Bürosu olarak belirtilmiştir. Haberdeki ana olay Karaca'nın mahkeme önüne çıkarak hakkındaki tutuklama kararının kaldırılması ve yaşadığı hasretin sona ermesidir. Haberde Karaca'nın bundan sonraki hayatında sanatçı kimliğini ön planda tutacağına yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Karaca'nın yurt dışındaki diğer sanatçı arkadaşlarının da Türkiye'ye dönebilmelerini dilediği aktarılmıştır. Böylece gazete aracılığıyla kendisini ifade etmesine fırsat verilmektedir. Karaca'nın yurt dışında kaldığı süre boyunca yaşadığı Türkiye özlemi üzerinde duran haberde vatandaşlıktan çıkarılmasına neden olan olay da bir kez daha açıklanmıştır.

Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 4. Haber Mikro Analizi

Etken dil yapısının kullanıldığı haberde Karaca'nın siyasi duruşundan dolayı herhangi bir pişmanlık yaşamadığı “*Politik görüşlerimden ötürü pişman değilim.*” ifadesiyle aktarılmıştır. “*Ben Bodrum'un karşısındaki adalara kadar gelip; Bodrum ışıklarına bakıp ağladım.*” ifadelerine de yer verilerek Karaca'nın Türkiye özlemi ve sevgisine de vurgu yapılmıştır. Politik olarak kendisi ile benzerlik gösteren şair Nazım Hikmet'in şiirinin de haberde aynen aktarıldığı belirlenmiştir. Haberde bu tarz bir şiir kullanımını anlatıma duygusallık katmakla birlikte Karaca'dan önce de vatan özlemi

çeken sanatçılar olduğunu ve Karaca'nın tek örnek olmadığını göstermektedir. Haberde Karaca'nın siyasi duruşuna yönelik herhangi bir eleştiri getirilmediği belirlenmiştir.

Şekil 6. Karaca'nın Türkiye'ye Dönüşü – 4. Haber

Cumhuriyet Gazetesi 1 Temmuz 1987 (7. Sayfa)

Bulgular

Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışı ve Türkiye'ye dönüşü olaylarının yaşanmasını izleyen birer aylık süreçte Cumhuriyet gazetesindeki konuyla ilgili toplam 6 haberin eleştirel söylem analizi yöntemiyle yapılan incelemesine ait bulgular aşağıdaki tabloda birleştirilerek gösterilmiştir.

Tablo 1: Haberlerin Söylem Analizi Bulguları

Haber Tarihi	Fotoğraf	Yer Aldığı Sayfa	Dil Yapısı	Karaca'nın İfadesine Yer Verme	Vatandaşlıktan Çıkarılma Sebebinin Belirtme
7 Ocak 1983	X	12.	Edilgen	X	X
8 Ocak 1983	X	7.	Edilgen	X	X
25 Haziran 1987	✓	1 ve 15.	Etken	✓	✓
28 Haziran 1987	✓	6. ve 7.	Etken	✓	✓
30 Haziran 1987	✓	1 ve 13.	Etken	✓	✓
1 Temmuz 1987	X	7.	Etken	✓	✓

Cumhuriyet gazetesinin Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılış sürecinde yer verdiği iki haberde de baskın görüş ile uyumlu bir anlayış benimsediği anlaşılmaktadır. Zira haberlerin gazetenin iç sayfalarında yer alması, fotoğraf kullanılmaması, edilgen dil yapısıyla ifade edilmesinin yanı sıra haberin konusu olarak Karaca'nın herhangi bir ifadesine veya vatandaşlıktan çıkarılma sebebine ilişkin bir bilgi verilmemesiyle olay sıradanlaştırılmıştır. Bu dönemde gazetelerin siyasi içerikli haberlerle ilgili olarak sık kullandığı bir yaklaşım olarak sıradanlaştırma, bu haberlerde de açık biçimde görülmektedir. Öte yandan Bakanlar Kurulu, Türk Hükümeti gibi kurumlar ve hukuki terimler kullanılarak kurumsal güce vurgu yapıldığı da görülmektedir. Bu dönemde muhalif bir tutum benimsemeye çalıştığı ifade edilen Cumhuriyet gazetesinde yine muhalif siyasi kimliğiyle ön planda olan Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin bir eleştiri getirilmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, medyada Suskunluk Sarmalı etkisiyle örtüşmektedir. Araştırma kapsamındaki ikinci zaman diliminde Karaca'nın yurda dönüşüyle ilgili haber sayısındaki artış ise dikkat çekmektedir. Biri haber-röportaj tarzında olan dört haberin ikisine, birinci sayfada da yer verilmesi konunun haber değerinin gazete açısından önemini göstermektedir. Birisi tümüyle Karaca'nın ifadeleri üzerinden kurulan bu haberlerde fotoğraf kullanımının arttığı, etken bir dil kullanıldığı, Karaca'nın görüşlerine yer verildiği ve vatandaşlıktan çıkarılma sebebinin de konu edildiği görülmektedir. Bu unsurlar göz önüne alındığında gazetenin bu dönemde Suskunluk Sarmalı etkisinde olmadığı yargısına varılabilir ancak burada dikkat edilmesi gereken, bu süreçte iktidarın tutumunun da yumuşamış olmasıdır. Özal'ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere iktidarda olan ANAP'ın, Karaca'nın yurda dönüşüne bir itirazının olmadığı açıktır. ANAP döneminde, darbe yönetiminin yasaları halen yürürlükte olsa da, vatandaşlıktan çıkarma kararının faili Özal hükümeti değildir. Bu bağlamda konunun medyada dile getirilmesinin iktidar açısından bir sakıncası yoktur. Ayrıca “*Taktik yanlışlar yaptık*” ve “*Yumuşak inişi hep beraber gerçekleştirelim*” gibi başlıklarla da Karaca'nın tutum değişikliği ortaya konmaktadır. Bu paralelde haberlerde de sanatçının sol görüşlü muhalif kimliği yerine ülkesinden uzak kalmış bir vatansaver olarak konumlandığı görülmektedir. Son olarak haberlerde dikkat çeken duygusal anlatım da haberin siyasi yönündense dramatik yönünün ön plana çıkarıldığı bir duruma işaret etmekte ve dönemin gazete içeriklerindeki magazinleşme eğilimiyle örtüşmektedir. Karaca'nın Türkiye'ye dönüşünün Cumhuriyet gazetesi haberlerinde olumlu bir biçimde yansıtılması söz konusu olmakla birlikte bu durum, önceki dönemdeki Suskunluk Sarmalı etkisinin ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Aslında haberler olumlu görünse de iki dönemdeki söylem farkı baskın görüşün ve dolayısıyla dillendirilebilir olanın değişmesinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

12 Eylül 1980, Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihinde derin izler bırakan bir askeri darbedir. Ülkenin siyasi duruşunu etkilediği kadar toplumun sosyal manzarasını da değiştiren 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, getirdiği yasaklamalarla bugün hala etkileri süregelen bir olaydır. Getirilen kısıtlamalarla özellikle medya tek tipleştirilmeye çalışılmış, askeri iktidarın gücü medya üstünde oldukça ağır bir şekilde hissedilmiştir. Süreli/süresiz kapatma cezası alan gazeteler, sansürlenmiş haberler, tutuklanan gazeteciler, askeri iktidar baskısına verilebilecek örneklerdendir. Öte yandan darbe yönetiminin darbe öncesinde yürürlüğe giren “24 Ocak Kararları”nı herhangi bir direnişle

karşılaşmadan uygulaması, 1980'li yıllarda Türkiye'nin uluslararası liberal ekonomiye eklenmesini sağlamış, ancak bu değişim sürecinde gazeteler önemli maddi kayıplarla hatta kapanma tehlikesiyle karşılaşmıştır. Askeri darbe yönetimi boyunca hem siyasi hem de ekonomik baskıya maruz kalan yazılı basın çalışmaya devam etse de Suskunluk Sarmalı etkisi ile tek tip habercilik yapma yoluna gitmiştir. Darbe dönemini izleyen süreçte seçimle iktidara gelmesine karşın ANAP yönetiminin de, devraldığı siyasi ve ekonomik baskıyı sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Yasaklamalardan sanatçıların da nasibini aldığı bu dönemde, Cem Karaca da şarkılarındaki siyasi söylemler nedeniyle yargılanmış ve Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Bu çalışmada, Suskunluk Sarmalı'nın basın üzerindeki etkisinin araştırılması bağlamında sol siyasi görüşü benimsemiş muhalif bir sanatçı olan Karaca'nın 1983'te vatandaşlıktan çıkarılışı ve 1987'de Türkiye'ye dönüşü örnek olay seçilmiştir. Her iki dönemde de yayın faaliyetini sürdüren ve baskılara karşın muhalif tutumu devam ettirme çabası içinde olduğu dile getirilen Cumhuriyet gazetesindeki ilgili haberler, eleştirel söylem analiziyle incelenmiştir. Haberlerin Suskunluk Sarmalı etkisi ile yapılıp yapılmadığı araştırılırken, iki dönem arasında da bir karşılaştırma yapılması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda araştırma kapsamında Cumhuriyet gazetesinde, Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarıldığı gün olan 7 Ocak 1983'ten, 7 Şubat 1983'e kadar olan dönemdeki haberler ile Türkiye dönüş sürecine denk gelen 25 Haziran 1987-25 Temmuz 1987 arasındaki bir aylık dönemdeki haberler incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda toplam 2 aylık süreçte çok az habere yer verildiği ancak dönüğe ilişkin haberlerin sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışıyla ilgili haberlerinde olayı sıradanlaştıran bir tutum göze çarparken, makro (başlıklar, fotoğraf kullanımı, haberin hangi sayfadan verildiği, ana olay sunumu ve haber kaynakları) ve mikro (sentaktik analiz ve sözcük seçimi) düzeyde yapılan analizlerde askeri/siyasi güce vurgu yapılmış, herhangi bir eleştirel söyleme rastlanmamıştır. Haberlerdeki söylemin baskın görüşle uyumlu olması Suskunluk Sarmalı etkisini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Karaca'nın Türkiye'ye dönüş sürecine odaklanan haber analizleri ise yurda dönüşün olumlu olarak yansıtılması bakımından farklı sonuçlar göstermesine karşın dönemin baskın görüşüne ters düşen bir nitelik taşımamaktadır. Karaca'nın vatan sevgisi ve özleminin özellikle vurgulanması, haber dilinde tercih edilen duygusal anlatımdan da anlaşılmaktadır. Bu durum bir yanyıla dönemin gazetelerinin magazinleşme eğilimiyle değerlendirilebileceği gibi bir yanyıla da Karaca'nın muhalif sanatçı kimliği yerine vatan hasreti çeken bir sanatçı olarak konumlandığına işaret etmektedir. Bulgular, Cumhuriyet gazetesinde Karaca'nın hem vatandaşlıktan çıkarılışına hem de Türkiye'ye dönüşüne ilişkin haberlerinde resmi söyleme ters düşmeyen bir haber tarzı benimsendiğini göstermektedir. Dolayısıyla iki dönemde Karaca'yla ilgili farklı tutumlar yansıtılsa da her ikisindeki söylemin de 'dillendirilebilir olan' biçiminde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda gerek açık bir baskı dönemi olan darbe yönetimi sürecinde gerekse seçimle iktidara gelen ve baskıyı örtük biçimde sürdüren ANAP döneminde, muhalif olma iddiasındaki bir gazetede haberlerin bile baskın görüşle uyumlu olması, Suskunluk Sarmalı Kuramı etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu aynı zamanda, medyada neyin dillendirilebileceğini belirleyen resmi söylemin sadece darbe yönetimiyle sınırlı olmadığını da göstermektedir. Zira iktidarını korumak isteyen bir devletin tercihi, önemli bir ideolojik aygıt olarak basının özgür olması değil, kontrol altında tutulmasıdır.

Kaynakça

- Acaroğlu, D. (2016). "50. sanat yılını kutlayan Cahit Berkay: Artık albüm çıkartmak istemiyorum" T24, 22.07.2021 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/cahit-berkay-50-sanat-yilini-kutluyor-artik-album-cikartmak-istemiyorum,324761>, adresinden edinilmiştir.
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de medya endüstrisi neoliberalizm çağında mülkiyet ve kontrol ilişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ahmad, F. (2006). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aksun, K. (2019). *İfade özgürlüğü bağlamında gazetecilikte sansür ve otosansür araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alpar, H. (2014). *Türk pop müzik kültüründe Anadolu rock müziği temsilcileri ve kullanılan halk türlerinin analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y. Alp & M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydemir, N. F. (2014). *Anadolu Rock'da protest ve milliyetçi söylem: Cem Karaca örnek olayı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Bayram, A. & Bayer, N. (2019). Turkish adaptation of spiral of silence scale: the study of reliability and validity. *Yaşam Becerileri Psikolojisi Dergisi*, 3(6), 187-194.
- Bilgen, Ç. (1987). Cem Karaca serbest. *Milliyet*, 1 Temmuz 1987.
- Bayramoğlu, N. E. (2015). Cem Karaca: Sanat hayatı. *Kültür Çıkmazı*, 1(8), 18-21.
- Boz, H. A. (1999). Kitle iletişim araçları ve suskunluk sarmalı. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 32(1), 41-48.
- Bryan, A. C. & Kromphardt, C. D. (2016). Public opinion, public support, and counterattitudinal voting on the u.s. supreme court. *The Justice System Journal*, 37(4), 298-317.
- Bulut, F. (2011). 68 kuşağı gençlik olaylarının uluslararası boyutu ve Türkiye'de 68 kuşağına göre Atatürk ve Atatürkçülük anlayışı. *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, 11(23), 123-149.
- Canbazoğlu, C. (2009). *Kentin türküsü: Anadolu Pop Rock*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Chen, H-T. (2018). Spiral of silence on social media and the moderating role of disagreement and publicness in the network: analyzing expressive and withdrawal behaviors. *New Media & Society*, 20(10), 3917-3936.
- Dik, U. (2015). *Sosyal medyanın suskunluk sarmalı kuramı açısından incelenmesi: twitter üzerinden 'çözüm süreci' ve 'nükleer enerji' tartışmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilmener, N. (2014). *Bak bir varmış bir yokmuş-Hafif Türk Pop tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, E. & Dönmez, M (2016). Türkiye'de altmış sekiz kuşağı dünya algısının popüler müziğe yansması. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 2(1), 45-75.
- Duman, S. G. (2021). *Anadolu pop/rock'ta toplumsal belleğin izini sürmek: 1960'lı ve 1970'li yıllar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durna, T. & İnal, A. (2010). 12 Eylül, medya ve demokratikleşme sorunu. *Mülkiye Dergisi*, 34(268), 123-145.
- Dündar, L. (2016). 12 Eylül askeri darbesinin basına etkileri. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 8(16), 125-154.
- Emre Kaya, A. E. (2010). Cumhuriyet'in gazetesi: Cumhuriyet, içinde N. Güngör (Ed.), *Cumhuriyet döneminde iletişim* (ss. 51-63). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erden, K. (2017). *Sosyal medyanın sessizleştirme sistemi bağlamında değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Eren, O. (2017). Türkiye'de 1960'larda müzik alanı ve protest müziğin ilk nüveleri: Anadolu Pop akımı. *Sosyoloji Dergisi*, 38(1), 131-162
- Fairclough, N., Mulderrig, J. & Wodak, R. (2011). Critical discourse analysis. In T. A. Van Dijk (Ed.), *Discourse studies a multidisciplinary introduction* (ss. 357-378). London: Sage Publications.
- Güler, M. A. (2016). 1970'li yıllarda Türkiye işçi sınıfını Cem Karaca şarkıları ile okumak, *Çalışma ve Toplum*, 2(49), 725-756.
- Güler-Yeşiloğlu, B. (2016). *Suskunluk sarmalı bağlamında tiyatro metinlerinde "susma eylemi"*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürses, F. (2017). Müzikte siyasi söylem ve Türkiye'de Anadolu Rock: "Cem Karaca ve Barış Manço" örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(5), 325-350.
- HaberTürk TV. (2017, 18 Kasım). *Başrol (Cem Karaca)* [Televizyon belgeseli]. 10.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=CPNraBYMtS4> adresinden edinilmiştir.
- Özgentürk, N. (Haz.). (2017). *Bir yudum insan* [Televizyon belgeseli]. 06.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=vrwr2bjhqUE>, adresinden edinilmiştir.
- İrvan, S. (1997). Suskunluk sarmalı kuramı ve Elisabeth Noelle-Neumann'ın özgeçmişi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (6), 421-446.
- Karaduman, İ. C. (2018). Geleneksel medyanın kamu politikaları üzerindeki etkisi: medya, hükümet ve kamuoyu arasındaki ilişkiler. *Social Sciences Studies Journal*, 4(14), 479-487.
- Kavukçuoğlu, D. (2013, 20 Kasım). *Cem Karaca, Şivan Perwer ve rüzgârgülü liberaller*. *Cumhuriyet Gazetesi*. 18.09.2020 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/11243/Cem_Karaca__Sivan_Perwer_ve_Ruzg_rgulu_Liberaller.html, adresinden edinilmiştir.
- Kehya, R. Ö. (2018). Çevrimiçi medya ve suskunluk sarmalı. *SDÜ İFADE*, 1(1), 42-61.
- Kılıç, S. (2009). Kamuoyu oluşum sürecinde sosyal hareketler ve medya. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 150-167.
- Kongar, E. (2010). *21. yüzyılda Türkiye (2000'li yıllarda Türkiye'nin toplumsal yapısı)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konyar, H. (2010). Türkiye'de küresel medya ve rock müzik kültürü ile kurulan küresel kültürel ortamlar. *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, 16(61), 121-156.
- Kösedağ, M. S. (2019a). Sıkıyönetim dönemlerinde Türk basını. *Selçuk İletişim*, 12(1), 475-501.
- Kösedağ, M. S. (2019b). Darbe dönemlerinde basın alanında yapılan yasal düzenlemelerin gazetelere yansması. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(3), 803-824.
- Kutlu, A. (2019). Suskunluk sarmalı 2.0: Türkiye'de facebook kullanımı üzerine bir araştırma. *TESAM Akademi Dergisi*, 6(1), 43-75.
- Kuyucu, M. (2012). *Türkiye'de medya ekonomisi*. İstanbul: Esen Kitap.
- Malaspina, C. (2014). *The spiral of silence and social media: analysing Noelle-Neumann's phenomenon application on the web during the Italian political elections of 2013*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, London: University of London.
- Matthes, J., Morrison, K. R. & Christian, S. (2010). A spiral of silence for some: attitude certainty and the expression of political minority opinions. *Communication Research*, 37(6), 774-800.
- Nakiboğlu, M. (2019). Cem Karaca parçalarında Almanya'da göçmen işçi olgusu. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 37-58.
- Noelle-Neumann, E. (1974). The spiral of silence a theory of public opinion. *Journal of Communication*, 24(2), 43-51.

- Noelle-Neumann, E. (1977). Turbulences in the climate of opinion: methodological applications of the spiral of silence theory. *The Public Opinion Quarterly*, 41(2), 143-158.
- Noelle-Neumann, E. (1991). The theory of public opinion: the concept of the spiral of silence, *Annals of the International Communication Association*, 14(1), 256-287.
- Noelle-Neumann, E. (1998). *Kamuoyu suskunluk sarmalının keşfi*. (M. Özkök, Çev). Ankara: Dost Kitabevi.
- Övür, A. (2019). Kültür endüstrisinin gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma işlevi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(4), 319-343.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle iletişim kuramları. Kavramlar, okullar, modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, H. (2018). *12 Eylül 1980 Askeri Darbe döneminde Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerindeki sansür / oto-sansür uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgentürk, N. (2008). *Cumhuriyetten günümüze basının kısa tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özgentürk, N. (Hazırlayan). (2017). *Bir yudum insan [Televizyon belgeseli]*. 06.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=vrwr2bjhqUE>, adresinden edinilmiştir.
- Pehlivan-Muratoğlu, B. (2019). Sosyal medya ve suskunluk sarmalı: fikirlerin ifadesi için özgür bir alan vaadi gerçekleşti mi? *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi Etkileşim*, 2(3), 114-126.
- Tamer-Gencer, Z. (2012). *Medyanın gündem oluşturma sürecinde sosyal entropinin rolü üzerine uygulamalı bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tellan, B. (2019). Cumhuriyet'in gazetesi Cumhuriyet. K. Alemdar (Der.) içinde, *Türkiye'de Kitle iletişimi dün-bugün-yarın* (ss. 29-33). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Toy, H. & Elmacı, D. (2007). *Kronolojik Türkiye tarihi ansiklopedisi*. İstanbul: Karma Kitaplar Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (2020). 10.09.2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>, adresinden edinilmiştir.
- van Dijk, T. A. (1988a). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- van Dijk, T. A. (1988b). *News analysis case studies of international and national news in the press*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- van Dijk, T. A. (1991). Media contents the interdisciplinary study of news as discourse. In Jankowski, N. W. & Jensen, K. B. (Ed.), *A handbook of qualitative methodologies for mass communication research* (ss. 108-120). London: Routledge
- van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. In Schiffrin, D., Tannen, D. & Hamilton, H. E. (Ed.), *The handbook of discourse analysis* (ss. 352-371). Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Yalçın, S. (Haz.). (2015). Oradaydım-Cem Karaca Belgesel Yolumuz Gurbete Düştü. [Televizyon belgeseli]. 06.09.2020 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=m1T8u_QR8QU adresinden edinilmiştir.
- Yılmaz, G. (2019, 11 Şubat). *Cem Karaca'yı anıyoruz*. 10.09.2020 tarihinde <https://www.sonangazetesi.com/makale/1281/cem-karaca-yi-aniyoruz-i/> adresinden edinilmiştir.